

پیامدهای الحاق به سازمان جهانی تجارت

رجید بزرگی

امیر هوشنگ فیاضی زاده

علی زاهدطلایی

محمدحسن زارع

(اعضای هیئت علمی موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

تهران ۱۳۹۴

شابک	۱۸۵۰۰۰ ریال: ۴ - ۴۴ - ۷۶۸۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸
شماره کتابشناسی ملی	۴۱۱۱۷۵۶
عنوان و نام پدیدآور	پیامدهای الحاق به سازمان جهانی تجارت / وحید بزرگی، ... [و دیگران]
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	۲۹۲ ص.
یادداشت	وحید بزرگی، امیر هوشنگ فتحی زاده، علی زاهد طلبان، محمد حسن زارع.
موضوع	سازمان جهانی تجارت -- ایران
موضوع	موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (سازمان)
موضوع	مارکیت معنوی -- ایران
موضوع	نشر و ناشران -- ایران
رده بندی کنگره	۳۸۵/۰۹۵۵
رده بندی دیویی	HF۱۵۸۶/۴/پ۹ ۱۳۹۴
شناسه افزوده	بزرگی، وحید، ۱۳۴۴.
شناسه افزوده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
نوعیت فهرست نویسی	فیبیا

پیامدهای الحاق به سازمان جهانی تجارت

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

نویسندگان: وحید بزرگی، امیر هوشنگ فتحی زاده، علی زاهد طلبان و ... محمد حسن زارع

ویراستار: فهیمه ابراهیمی افتخاری

طراح جلد و صفحه آرا: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - دی ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۵۰۰۰ ریال

شابک: ۴ - ۴۴ - ۷۶۸۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵، تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳، دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶، Email: nashr@ric.ir

اثر پیش رو، نتیجه پژوهشی است که با نظارت دکتر علی صیاحیان
 در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات اجرا شده است.

فهرست مطالب

- سخن ناشر / ۷
اصطلاحات و اختصارات بر کاربرد در کتاب حاضر / ۹
پیشگفتار / ۱۱

فصل اول: حوزه حقوق مالکیت فکری: کی‌رایت یا حق نسخه‌برداری

مقدمه / ۲۳

- مقررات سازمان جهانی تجارت و تعهدات اعضای منتخب / ۲۵
مقاله موافقت‌نامه تریپس / ۲۵
تعهد اعضای منتخب / ۴۲
وضعیت ایران / ۴۶
اثر الحاق / ۵۱
جمع‌بندی فصل اول / ۵۸

فصل دوم: حوزه تجارت کالا: تعرفه‌ها

مقدمه / ۳

- چارچوب و سازماندهی فصل حاضر / ۶۳
تداخل موضوعی حوزه کالا، خدمات و حقوق مالکیت فکری در محصولات فرهنگی / ۶۴
دامنه پوشش و محصولات فرهنگی منتخب / ۶۶
قواعد اصلی و مقررات حاکم بر تجارت کالا در سازمان جهانی تجارت / ۶۹
قواعد و اصول بنیاد گات و موافقت‌نامه‌های وابسته به گات / ۶۹
الزامات خاص ناشی از اصول اساسی و بنیادی گات ۱۹۹۴ / ۷۲
مواد و مفاد مختلف دارای کاربرد عام در گات ۱۹۹۴ / ۸۱
بررسی الزامات خاص در سایر موافقت‌نامه‌های کلایی وابسته به گات / ۸۸
بررسی مقررات و ضوابط سازمان جهانی تجارت برای رفتار با محصولات فرهنگی / ۱۰۱
بررسی تعهدات دسترسی به بازار برخی از کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت در خصوص محصولات فرهنگی منتخب / ۱۱۴
دامنه بررسی تعهدات دسترسی به بازار / ۱۱۴
معرفی شاخص‌های اصلی دسترسی به بازار استفاده شده در کتاب حاضر / ۱۱۶
بررسی تفصیلی سطح تعهدات تعرفه‌ای و دسترسی جاری در خصوص محصولات فرهنگی منتخب / ۱۲۰
مقایسه تفصیلی شاخص‌های دسترسی به بازار در بخش صنعت و محصولات فرهنگی منتخب / ۱۲۷

بررسی وضعیت تطبیقی ایران در حوزه تجارت کالایی محصولات فرهنگی منتخب / ۱۳۷
شرایط و مقررات و الزامات قانونی حاکم بر تجارت خارجی محصولات فرهنگی در ایران / ۱۳۷
بررسی تطبیقی شاخص‌های دسترسی به بازار در ایران برای بخش صنعت و گروه محصولات
فرهنگی منتخب / ۱۴۱
آثار الحاق / ۱۴۹
جمع‌بندی فصل دوم / ۱۵۸
پیوست ۱
جداول و محاسبه‌های آماری تحقیق / ۱۵۹

فصل سوم: حوزه تجارت خدمات

مقدمه / ۱۸۱
مقررات سازمان جهانی تجارت و تعهدات اعضای آن / ۱۸۲
مقررات سازمان جهانی تجارت در حوزه تجارت خدمات: اهداف و مفاهیم بایدهای گاتس / ۱۸۲
خدمات فرهنگی در سازمان جهانی تجارت / ۱۹۹
بررسی تعهدات اعضای سازمان جهانی تجارت / ۲۰۵
بررسی وضعیت ایران در خدمات سمعی بصری و چاپ‌ونشر از منظر الحاق به سازمان جهانی تجارت / ۲۳۷
بررسی وضعیت ایران در بخش خدمات سمعی بصری / ۲۲۸
بررسی وضعیت ایران در بخش خدمات چاپ‌ونشر / ۲۳۷
آثار الحاق / ۲۴۱
جمع‌بندی فصل سوم / ۲۴۲
پیوست ۱
جدول تعهدات اعضای ملحق شده به سازمان در بخش خدمات سمعی بصری / ۲۵۳
پیوست ۲
جدول تعهدات اعضای ملحق شده به سازمان در بخش خدمات چاپ‌ونشر / ۲۶۳

جمع‌بندی / ۲۶۹

منابع و مآخذ / ۲۸۹

سخن ناشر

بی‌سک، ترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اما فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هر چند جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی سوچ و میان‌بهی است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتجع، فرهنگ غرب باشد، ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می‌کند و در نهایت بر آن تسلط می‌نماید و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد (امام خمینی، «صحیفه نور»، ج ۵: ۱۶)

رشد و توسعه اقتصادی یا سیاسی بدون توجه به ارزش‌های والای فرهنگی می‌تواند موجبات سستی و اعوجاج در اصول اعتقادی و ملی جامعه را برساند. آوردن پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با انجام تحقیقات و پروژه‌های پژوهشی و نیز برگزاری نشست‌های علمی با اصحاب علم و فرهنگ و هنر و ارائه نتایج حاصل در قالب «گزارش پژوهش» یا «کتاب»، تلاش خود را مصروف گسترش ارزش‌های اصیل فرهنگی می‌کند.

امید است با بهره‌گیری از توان علمی پژوهشگران، بتوان گام مؤثری در برنامه‌ریزی جامع توسعه کشور برداشت.

اثر پیش‌رو، نتیجه پژوهشی است با عنوان پیامدهای الحاق به سازمان جهانی تجارت که دکتر وحید بزرگی، امیر هوشنگ فتحی‌زاده، علی زاهدطلبان و محمدحسن زارع با نظارت دکتر علی صباغیان در پژوهشگاه انجام داده‌اند.

پیشگفتار

اکنون (دی ۳۹۱) سازمان جهانی تجارت ۱۶۲ عضو دارد و ۲۱ کشور دیگر در فرایند الحاق به این سازمان به سر می‌برند. این سرزدگی عضویت که بیش از ۹۷ درصد تجارت جهانی را در بر می‌گیرد، همراه با صلاحیت وسیع این سازمان که سه حوزه تجارت کالا، تجارت خدمات و حقوق مالکیت فکری را شامل می‌شود، آن را به معتبرترین و مؤثرترین سازمان بین‌المللی در حوزه تجارت بین‌الملل تبدیل کرده است.

ایران هم با درک اهمیت سازمان جهانی تجارت در سال ۱۳۷۵ درخواستی را برای الحاق به این سازمان ارائه داد و پس از آنکه درخواست آن در ۸ خرداد ۱۳۸۰ (۲۶ مه ۲۰۰۵) به اجماع اعضای سازمان مذکور رسید، اکنون عملاً وارد فرایند مذاکرات الحاق به این سازمان شده است که پیشبرد موفقیت‌آمیز آن به تمهیدات بسیاری احتیاج دارد.

همان‌طور که می‌دانیم، فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت فرایندی پیچیده و طولانی است و مراحل و شرایط دشواری دارد. این فرایند با تقدیم درخواست عضویت به دبیر کل سازمان تجارت جهانی شروع می‌شود. شورای عمومی سازمان جهانی تجارت این تقاضا و تشکیل یک گروه کاری را بررسی می‌کند. پس از اجماع شورای عمومی و پذیرش تقاضای کشور متقاضی الحاق، این کشور به عنایت ناظر سازمان درآمده و گروه کاری آن تشکیل می‌شود. عضویت در این گروه کاری هم برای کلیه اعضای علاقه‌مند آزاد است. پس از تشکیل گروه کاری، کشور متقاضی الحاق گزارش رژیم تجارت خارجی خود را به دبیرخانه ارائه می‌دهد. این گزارش بعد از بررسی و تأیید دبیرخانه بین اعضای گروه کاری توزیع می‌شود. آنگاه، برای روشن شدن ابهامات رژیم تجارت خارجی کشور متقاضی، اعضای گروه کاری پرسش‌هایی را به صورت مکتوب مطرح کرده و کشور متقاضی هم به‌طور کتبی به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد. بعد از اینکه این پرسش‌ها و پاسخ‌ها به اندازه کافی رد و بدل شد، اولین جلسه گروه کاری تشکیل می‌شود.

در این جلسه، نمایندگان کشور متقاضی و اعضای گروه کاری به بررسی گزارش و پرسش‌ها و پاسخ‌های مذکور برای رفع ابهامات باقیمانده بر اساس مفاد موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت می‌پردازند. وقتی که رژیم تجارت خارجی کشور متقاضی به اندازه کافی بررسی شد، اعضای گروه کاری به انجام مذاکرات دو جانبه درباره دسترسی به بازار کالاها و خدمات و سایر شرایط لازم می‌پردازند. البته، بررسی رژیم تجارت خارجی کشور متقاضی و انجام مذاکرات می‌تواند توانمند و به موازات یکدیگر پیش روند. پس از پایان مذاکرات دوجانبه بین اعضای گروه کاری و متقاضی، جدول امتیازات و تعهدات مربوط به گات ۱۹۹۴ و جدول تعهدات خاص مربوط به موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات تهیه و به صورت چند جانبه بررسی و به منزله یکی از اجزای ضروری پیش‌نویس پروتکل الحاق به آن ضمیمه می‌شود. گزارش گروه کاری به شورای عمومی/کنفرانس وزیران شامل خلاصه‌ای از مذاکرات گروه کاری همراه با پیش‌نویس تصمیم و پروتکل الحاق می‌شود. پروتکل الحاق حاوی شرایط الحاق در زمینه توافق بین متقاضی و اعضای گروه کاری است و در نتیجه وضعیت خاص متقاضی را نشان می‌دهد. گزارش گروه کاری باید به اجماع اعضا برسد؛ اما در صورت درخواست هر یک از اعضا می‌توان به رأی‌گیری رجوع کرد و در این صورت با بیشترین دو سر رأی مثبت اعضای سازمان جهانی تجارت به تصویب می‌رسد. بعد از اینکه شورای عمومی یا کنفرانس وزیران گزارش گروه کاری را تأیید کرد و پیش‌نویس تصمیم به تصویب رسید، پروتکل الحاق ۳۰ روز پس از قبولی متقاضی که از طریق امضاء و در صورت نیاز به تصویب مجلس از طریق سپردن اسناد تصویب انجام می‌گیرد، به اجرا در خواهد آمد.

بنابراین، دو مسیر یا حوزه اصلی فرایند الحاق عبارتند از: ۱. حوزه مقررات سازمان جهانی تجارت و ضرورت انطباق قوانین و مقررات ایران که در بند ۱ ماده ۱۰۴ قانون پنجم توسعه نیز پیش‌بینی و تکلیف شده است؛ و ۲. حوزه دسترسی به بازار کالا و خدمات. این دو جریان به سه طریق باعث باز شدن بازار داخلی ایران به روی محصولات فرهنگی خارجی و به‌طور متقابل گسترش دسترسی محصولات فرهنگی کشور به بازارهای خارجی اعضای سازمان جهانی تجارت خواهد شد. اول، پذیرش و اجرای کپی‌رایت یا حق نسخه‌برداری از یک طرف باعث تسهیل حضور قانونی محصولات فرهنگی ایران در خارج خواهد شد، زیرا ایران و سایر اعضای سازمان جهانی تجارت بر اساس مفاد موافقت‌نامه تریپس ملزم خواهند بود که از حقوق پدیدآورندگان محصولات فرهنگی یکدیگر حمایت کنند. دوم، مقررات و تعهدات مربوط به دسترسی به بازار در حوزه کالا باعث کاهش محدودیت‌ها و موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای برای ورود محصولات فرهنگی خواهد شد و برای مثال با کاهش تعرفه‌های گمرکی ایران، ورود محصولات فرهنگی خارجی به ایران راحت‌تر خواهد شد و بالعکس

با برخورداری ایران از تعرفه‌های پایین‌تر سایر اعضای سازمان جهانی تجارت، صدور محصولات فرهنگی ایران به آن کشورها گسترش خواهد یافت. سوم، مقررات و تعهدات مربوط به دسترسی به بازار در حوزه خدمات باعث کاهش محدودیت‌ها و موانع حضور عرضه‌کنندگان خدمات خارجی گشته و مثلاً با حذف ممنوعیت‌ها یا کاهش محدودیت‌های کمی برای حضور خارجی‌ان، امکان حضور بیشتر خارجی‌ان در ایران و بالعکس فراهم خواهد شد.

بر این اساس، کشوری که قصد الحاق به سازمان جهانی تجارت را دارد، باید ابعاد و آثار گوناگون الحاق در حوزه‌های مختلف از جمله حوزه محصولات و خدمات فرهنگی را بشناسد تا بتواند با بیشترین منافع و کمترین زیان به سازمان مذکور بپیوندد. آنچه ضرورت انجام این تحقیق را برای ایران باز هم بیشتر می‌سازد آن است که وضعیت ایران در حوزه‌های مذکور با استانداردهای بین‌المللی فاصله زیادی دارد و از یک طرف عدم پیشرفت فرایند الحاق ایران به دلیل کارشکنی‌های سیاسی کشورهایی مانند آمریکا و از طرف دیگر عدم مشارکت جدی ایران در ترتیبات منطقه‌ای اثرگذار که به عدم درگیری فعال ایران در رقابت‌های بین‌المللی منجر شده است، ایجاب می‌کند که ایران به‌طور جدی به برآورد آثار و تبعات الحاق پرداخته و با اتخاذ اقدامات و اصلاحات لازم خود را برای الحاق راحت‌تر و بدون یک شوک نگران‌کننده آماده سازد. شایان ذکر است که ایران در زمینه کپی‌رایت به دلیل عدم الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی مربوطه و قدیمی بودن قوانین داخلی مربوطه باید اقدامات جدی برای ارتقاء تا سطح استانداردهای بین‌المللی در پیش گیرد. در زمینه دسترسی به بازار هم به دلیل محدودیت‌های غیرمتعارفی که به‌ویژه در بخش خدمات وجود دارد، قطعاً در فرایند الحاق با تقاضاهای گسترده‌ای روبه‌رو خواهد شد که از قبل باید آمادگی‌های لازم را کسب کرد. بر این اساس، شناسایی آثار و تبعات الحاق به ما کمک می‌کند که بفهمیم چه اقداماتی باید انجام داد و اگر چه اکنون برنامه لازم را برای انجام اقدامات مذکور طراحی کرده و به اجرا در آوریم.

در ادبیات موجود، آثار و منابع متنوعی به موضوع پژوهش حاضر مربوط می‌شوند. بخشی از این آثار به بررسی تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری و از جمله حق نسخه‌برداری (کپی‌رایت) پرداخته است. برای مثال، حسین نوروزی در تحقیقی به «بررسی تأثیرات اقتصادی و تجاری اجرای استانداردهای بین‌المللی حقوق مالکیت فکری از جمله موافقت‌نامه تریپس در ایران و بررسی تجربه سایر کشورها» پرداخته است. در این تحقیق، با این فرض که اجرای موافقت‌نامه تریپس موجب حمایت از بخش‌های دانش‌محور اقتصاد می‌شود، تأثیرهای حمایت از حقوق مالکیت فکری بر عملکرد اقتصادی ۸۴ کشور بررسی شده است. نتایج این تحقیق با استفاده از مدل پائل دیتا نشانگر وجود رابطه‌ای مثبت بین شاخص حقوق مالکیت فکری و عملکرد اقتصادی کشورهای مختلف جهان است. همچنین، طبق نتایج این تحقیق، اجرای استانداردهای

بین‌المللی حقوق مالکیت فکری در ایران موجب تحریک رشد اقتصادی می‌شود و اشتغال را افزایش می‌دهد، ولی اندازه این تأثیر در مقایسه با بخش‌های غیردانش محور کمتر است. به علاوه، با اجرای استانداردهای بین‌المللی مذکور، تجارت خارجی نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد و در اینجا هم مانند روابط تولیدی، اندازه این تأثیر در بخش‌های غیر دانش محور بیشتر از بخش‌های دانش محور است (نوروزی، ۱۳۸۹). در این زمینه منابع بسیار دیگری وجود دارد که به جنبه‌های اقتصادی حمایت از حقوق مالکیت فکری پرداخته‌اند (پورجوادی، ۱۳۸۱ و Fink and Braga, 1999 Maskus, 2000 Park and Lippoldt, 2003 Schneider. 2005: 529-547).

برخی مطالعات نیز به مقایسه مقررات حقوقی موافقت‌نامه‌های بین‌المللی از جمله موافقت‌نامه تریپس با قوانین و مقررات ایران در زمینه حقوق مالکیت فکری پرداخته‌اند ولی به‌طور اخص به محصولات و خدمات فرهنگی اشاره‌ای نکرده‌اند. برای مثال، امیر ساعد وکیل بخش عمده کتاب خود را به بررسی مصاد موافقت‌نامه تریپس اختصاص داده و سپس به‌طور خیلی مختصر به نظام حقوق مالکیت فکری ایران پرداخته، چندان به مقایسه این نظام با مفاد موافقت‌نامه تریپس نپرداخته و فقط به چند نکته کلی (در حد یک صفحه) اشاره کرده است (وکیل، ۱۳۸۳). با توجه به سال انتشار کتاب مذکور، طبعاً قوانین جدید ایران در زمینه حقوق مالکیت فکری بررسی نشده است (زرکلام، ۱۳۸۸). در منابع دیگری به بررسی جایگاه فرهنگ و محصولات فرهنگی در سازمان جهانی تجارت پرداخته شده است. این نویسندگان ضمن ترویج دیدگاه‌های مختلف در مذاکرات این سازمان (از تأکید افراطی بر فرهنگ و ضرورت متفاوت داشتن محصولات فرهنگی از محصولات دیگر تا تأکید افراطی بر تجارت و رد هرگونه تمایزی میان محصولات فرهنگی و محصولات دیگر) به‌طور مفصل به بررسی رفتار سازمان جهانی تجارت با محصولات فرهنگی در قالب موافقت‌نامه‌های مختلف سازمان و احکام صادره توسط رکن حل اختلاف سازمان پرداخته‌اند. آنها با بررسی استثنائات و انعطاف‌های موجود در سازمان جهانی تجارت در خصوص محصولات فرهنگی، مشکلات و دشواری‌های موجود در استفاده از استثنائات مذکور را واکاوی کرده و راه‌حلی برای رفع مشکلات مذکور ارائه داده‌اند (فان دن بوشه، ۱۳۸۸. همچنین، ر. ک. به: Voon, 2007).

در برخی آثار به مطالعه موردی تجربه کشورهای مختلف در فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت و پس از آن در حوزه‌های کالایی، خدماتی و حقوق مالکیت فکری پرداخته شده و از جمله اقدامات کشورها برای آماده‌سازی بخش‌های اقتصادی مختلف خود برای الحاق به سازمان مذکور بررسی شده است. یکی از نتایج این مطالعات آن است که موفقیت یا شکست کشورها در فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت تا حد زیادی به نحوه هماهنگی دولت و بخش خصوصی بستگی

دارد و عدم هماهنگی کلیه طرف‌های ذی‌نفع اغلب تبعات منفی را در پی خواهد داشت، حال آنکه استفاده هماهنگ و مؤثر از سازمان مذکور می‌تواند برای هم کشورهای فقیر و هم کشورهای ثروتمند تمربخش باشد (برای مثال، ر. ک. به: Gallagher, Low and Stoler, 2005).

اگرچه هر یک از آثار مذکور به روشن شدن ابعادی از موضوع در زمینه پژوهش کمک می‌کند و در حوزه‌های مختلف پژوهش حاضر نیز حسب نیاز از آنها استفاده خواهد شد، ولی به‌طور اخص فقط دو اثر زیر به بررسی آثار الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در زمینه محصولات فرهنگی پرداخته‌اند:

۱. فرشاد مؤمنی در کتاب *آثار و پیامدهای فرهنگی عضویت ایران در گات* به بررسی موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت و تأثیر آنها بر صنایع فرهنگی ایران پرداخته است. نامبرده به بررسی تعهدات اعضای سازمان مذکور از جمله در زمینه دسترسی به بازار نیرداخته و در زمینه موافقت‌نامه‌های سازمان هم به استنتاجاتی کلی با مفروضات نظری خاصی بسته کرده است. او با رویکردی شدیداً حمایت‌گرایانه، آزادسازی یا دیدی منفی نگریسته و با برداشت‌های غیردقیقی از مقررات سازمان (مثل تصور هم‌تجه سازمان به ملاحظات و ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی و سیاسی کشورها)، الحاق به سازمان را به معنای آزادسازی لجام‌گسیخته تلقی کرده است. بدین ترتیب، در کتاب مذکور، مقررات سازمان با دقت بررسی شد و در عین حال خود نویسنده اذعان کرده است که بررسی آثار و پیامدهای الحاق در زمینه فراتر از مقررات کشور می‌تواند مستقلاً موضوع یک پژوهش قرار گیرد (مؤمنی، ۱۳۷۹).

۲. میثم موسایی (۱۳۸۵)، در *آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه مالکیت ادبی و هنری* به‌طور مختصر به بررسی مفاد برخی موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت و مقایسه آن با مقررات داخلی پرداخته و بیشتر، آثار اقتصادی الحاق در حوزه مالکیت ادبی و هنری را بررسی کرده است. او با استفاده از مدل رفتار بنگاه‌ها در بازار یا شرایط انحصار و رقابتی و همچنین توابع عرضه و تقاضا در ایران به تجزیه و تحلیل اثر پرداخت حق مؤلف آثار خارجی، تعرفه پارانها عمده‌نادر دو بخش کتاب و سینما پرداخته است (بخش موسیقی و سایر آثار هنری به دلیل فقدان آمار و اطلاعات دقیق، در خصوص تجزیه و تحلیل آماری دقیق قرار نگرفته است).

بدین ترتیب، اگرچه آثار دیگر حاوی یافته‌های سودمند و گاه اساسی در زمینه آثار الحاق در حوزه فرهنگ هستند، ولی آنها با دید محدودی به موضوع پرداخته‌اند و در آنها نه به‌طور دقیق و مفصل به مقررات سازمان جهانی تجارت پرداخته شده و نه به‌طور وسیع تعهدات اعضای سازمان بررسی شده است. در پژوهش حاضر سعی شده است که با دیدی نسبتاً جامع و چندجانبه به بررسی مجزای آثار الحاق در سه حوزه اصلی کپی‌رایت، تجارت کالا، و تجارت خدمات از طریق بررسی دقیق مقررات

مرتبط سازمان و تعهدات اعضای منتخب این سازمان و مقایسه آنها با وضع موجود ایران می‌پردازد. توضیح اینکه در حوزه حق نسخه‌برداری (کپی‌رایت)، مفاد موافقت‌نامه تریپس در زمینه حق نسخه‌برداری و حقوق جانبی (همراه با مفاد مربوطه کنوانسیون برن) و همچنین درخواست‌ها و تعهدات مطرح شده در مذاکرات الحاقی کشورهای منتخب در این زمینه بررسی و آثار احتمالی اجرای آنها مطرح خواهد شد. سپس مقررات و تعهدات مذکور با مفاد قوانین و مقررات مرتبط ایران (مانند قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸)، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲)، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹) و غیره) مقایسه و کمبودها و مغایرت‌های موجود استخراج خواهد شد.

در حوزه تجارت خدمات، ابتدا با بررسی دقیق قوانین و مقررات مرتبط، موانع موجود حضور عرضه‌کنندگان خارجی در بخش‌های مربوط به خدمات فرهنگی از لحاظ محدودیت‌های دسترسی به بازار و رفتار ملی، چه با شکل محدودیت‌های افقی و چه به شکل محدودیت‌های خاص، مشخص می‌شود تا تصویر روشن‌تری وجود حیت موجود ایران به دست آید. سپس باید دید ایران در مذاکرات الحاقی به سازمان جهانی تجارت که با درخواست کشورهای عضو برای بازکردن بیشتر بازارش به روی عرضه‌کنندگان خارجی روبه‌رو می‌شود در پایان این مذاکرات چه تعهداتی را خواهد سپرد. از آنجا که مذاکرات الحاقی ایران هنوز آغاز نشده است، تصویر دقیقی از این مذاکرات و درخواست‌های طرف دیگر مذاکرات یعنی اعضای سازمان به دست نیست. تنها راه پیش‌رو بررسی تعهداتی است که تاکنون کشورهای ملحق شده به این سازمان در بخش‌های مذکور پذیرفته‌اند. درواقع، نوع و سطح این تعهدات و میزان لحاظ حساسیت‌های فرهنگی این کشورها در آنها، تا حد زیادی فضایی را که ایران در مذاکرات دسترسی به بازار با آن مواجه است نشان می‌دهد و کمترین و بیشترین تعهداتی را که ایران به احتمال قریب به یقین در این مذاکرات خواهد پذیرفت همان می‌کند که با مقایسه آن با وضعیت موجود، آثار الحاقی در این قسمت مشخص می‌شود. بخش دیگری از آثار الحاقی به تعهدات کلی مربوط می‌شود که ایران پس از الحاق همانند سایر اعضای سازمان باید در چارچوب موافقت‌نامه گاتس بپذیرد. مهم‌ترین این تعهدات، اصل شفافیت و اصل دولت کامله‌الوداد است که لازم است ضمن بررسی وضعیت موجود کشور در بخش‌های مذکور از لحاظ رعایت این اصول بررسی شود که چنانچه در حال حاضر این اصول رعایت نمی‌شود چه تغییرات و اصلاحاتی لازم است در قوانین رخ دهد تا زمینه اجرای آنها فراهم شود.

در حوزه تجارت کالا، موانع تجاری و تعرفه‌ای موجود در کشور برای ورود انواع محصولات فرهنگی از جمله قوانین و مقررات حاکم بر واردات این قبیل محصولات و نرخ‌های تعرفه و حقوق

ورودی گمرکی برای واردات آنها طبق جدول نرخ‌های تعرفه در کتاب مقررات صادرات و واردات استخراج شده و محاسبات مربوط به میانگین این نرخ‌ها و بیشینه، کمینه و فرازهای تعرفه‌ای نیز انجام خواهد گرفت. این بررسی عیناً در خصوص تعدادی از کشورهای ملحق شده به سازمان جهانی تجارت از طریق استخراج سطح تعهدات تعرفه‌ای سپرده شده توسط آنها (نرخ‌های تعرفه تثبیت شده) از جدول تعهدات تعرفه‌ای و همچنین بررسی دامنه شمول تعهدات تثبیت شده آنها صورت خواهد گرفت و به مقایسه و تجزیه و تحلیل نتایج آن پرداخته خواهد شد.

بر این اساس، متغیرها و مفاهیم اساسی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. کی‌رایت (حق نسخه‌برداری یا حق مؤلف): حق انحصاری پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری برای بهره‌برداری از آثار خود برای یک مدت معین (زرکلام، ۱۳۸۸: ۵ و میرحسینی، ۱۳۸۵، ج ۲: ۶۴). در پژوهش حاضر، این حقوق در چارچوب موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت در این زمینه موسوم به موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) به آن توجه خواهد شد.

۲. محصولات، کالاها و خدمات فرهنگی: در تعریف و تفکیک این مفاهیم از هر دو نظر مفهومی و عملی دشواری‌هایی وجود دارد. در مباحث مختلف نیز تعاریف موسع یا مضیق از این مفاهیم ارائه شده است.^۱ در پژوهش حاضر، محصولات فرهنگی در معنای عام آن شامل کالاها و خدمات فرهنگی ولی در معنای خاص آن به معنای کالاهای فرهنگی به کار می‌رود. کالاهای فرهنگی به معنای کالاهای حامل ارزش‌های فرهنگی به کار می‌رود و به‌طور مصداقی عمدتاً شامل مواردی مانند کتاب و آثار چاپی به‌علاوه آثار سمعی بصری نظیر فیلم و آثار صوتی می‌گردند. خدمات فرهنگی به معنای خدماتی است که به‌تولید و عرضه محصولات فرهنگی منجر می‌شود و عمدتاً شامل خدمات چاپ‌ونشر و خدمات سمعی بصری می‌شود (طبق طبقه‌بندی ازمان جهانی تجارت که بر اساس طبقه‌بندی مرکزی محصولات^۲ مبتنی است).

۳. تعرفه‌ها: حقوق و عوارض گمرکی که به کالاهای وارداتی تعلق می‌گیرد و عمدتاً در مبادی ورودی گمرکی (به‌منزله یک اقدام مرزی) از واردکنندگان اخذ می‌شود (طبق طبقه‌بندی نظام هماهنگ^۳).

۴. سازمان جهانی تجارت: سازمانی که در سال ۱۹۹۵ جایگزین موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) شد و به تنظیم مقررات مربوط به تجارت بین اعضای خود می‌پردازد. این سازمان بر اجرای موافقت‌نامه‌های متعددی در سه حوزه تجارت کالا، تجارت خدمات و حقوق مالکیت فکری

۱. برای مثال، در ک. به. فان دن بوتله، ۱۳۸۸: ۲۳-۲۲ و سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو، ۱۳۸۱) همچنین.

ک. به. فان دن بوتله، ۲۰۰۷: ۱۹ و ۷۱.

۲. Central Product Classification

۳. Harmonized System

بین اعضای خود نظارت می‌کند. از میان موافقت‌نامه‌های الزام‌آور این سازمان، موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریس) به حقوق مالکیت فکری از جمله حق نسخه‌برداری (کپی‌رایت) مربوط می‌شود، موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات (گاتس) به تنظیم مقررات حاکم بر تجارت خدمات می‌پردازد، و موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) ۱۹۹۴ و سایر موافقت‌نامه‌ها به تنظیم مقررات حاکم بر تجارت کالا مربوط می‌شود (صادقی یارنندی و طارم‌سری، ۱۳۸۵: ۴۳۴-۴۳۲).

از نظر روش‌شناختی هم بخشی از پژوهش حاضر که به بررسی مقررات می‌پردازد توصیفی و کیفی و سپس تحلیلی (نه به معنای خاص آماری آن یعنی آمار استنباطی) خواهد بود و بخش دیگری از پژوهش مانند مسائل تعرفه‌ای نیز توصیفی و کمی و سپس تحلیلی خواهد بود. روش گردآوری اطلاعات، رس کتابخانه‌ای است و منابع اصلی پژوهش شامل اسناد و موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت و قوانین و آمارهای ایران می‌شود که از مجاری مختلف از جمله پایگاه اینترنتی سازمان جهانی تجارت و مجموعه قوانین و منابع آماری ایران مانند آمارهای گمرک ایران گردآوری خواهد شد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل موارد زیر می‌شود:

۱. موافقت‌نامه‌های ایران جهانی تجارت و جداول تعهدات و پروتکل‌های الحاق گروه منتخبی از کشورهای ملحق شده به سازمان.

۲. قوانین و آمارهای مرتبط ایران

بر این اساس، در پژوهش حاضر موافقت‌نامه‌های مرتبط سازمان جهانی تجارت مانند موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریس)، موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات (گاتس)، و موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) ۱۹۹۴ و موافقت‌نامه‌های وابسته همراه با تعهدات کشورهای منتخب و همچنین قوانین و مقررات مرتبط ایران بر خصوص کالاهای فرهنگی (عمدتاً شامل مواردی مانند کتاب و آثار چاپی به‌علاوه آثار سمعی بصری، فیلم و آثار صوتی) و خدمات فرهنگی (عمدتاً شامل خدمات چاپ‌ونشر و خدمات سمعی بصری، طبقه‌بندی سازمان جهانی تجارت که بر اساس طبقه‌بندی مرکزی محصولات مبتنی است) از جمله قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸)، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲)، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹)، قانون مقررات صادرات و واردات، مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان‌های وابسته و غیره برای بررسی قرار خواهد گرفت. شایان ذکر است که در پژوهش حاضر، کلیه موافقت‌نامه‌های مرتبط سازمان جهانی تجارت بررسی خواهد شد و برای بررسی تعهدات الحاق کشورها نیز گروه مناسبی از کشورهای ملحق شده به سازمان بر اساس معیارهایی نظیر شباهت شرایط آنها با ایران، سطوح

مختلف توسعه، و درخور بررسی بودن تعهدات آنها انتخاب خواهد شد. بدیهی است که اعضای این گروه منتخب باتوجه به امکان متفاوت بودن سطح تعهدات آنها در سه حوزه اصلی پژوهش حاضر ممکن است متفاوت باشند. در خصوص ایران هم کلیه قوانین و آمارهای مرتبط بررسی خواهد شد. بر اساس مطالب بالا، در سه فصل اصلی کتاب حاضر به ترتیب به بررسی آثار و تبعات الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در زمینه حقوق مالکیت فکری (حق نسخه‌برداری یا کپی‌رایت)، تجارت کالا (با تأکید بر تعرفه‌ها) و تجارت خدمات پرداخته و در پایان، ضمن جمع‌بندی نتایج پژوهش حاضر، توصیه‌های سیاستی برای پیشبرد بهینه فرایند الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در سه حوزه مذکور ارائه خواهد شد.